

***Kutadgu Bilig*'in Herat (Viyana) nüshası ve XV. yüzyıl Türk dili**

SUGAHARA Mutsumi (Tokyo)

1. *Kutadgu Bilig*'in Herat (Viyana) nüshası

4 Muharrem 843 (= 17 Haziran 1439), Herat
Uygur harfli

2. Herat nüshasının bazı dil özellikleri

(B = Fergana nüshası, C = Kahire (Mısır) nüshası)

törätti [74.8] ‘yarattı’ --- *törütti* [B148.1, C97.11] *
öksüsä [83.4] ‘eksilse’ --- *äksüsä* [B157.1, C106.9] *
qopar [12.20] ‘kaldır’ --- *qopur* [B16.5, C15.5] *
tapîndim [114.10] ‘hizmette bulundum’ --- *tapundum* [B287.13, C234.10] *
unuttî [142.12] ‘unuttu’ --- *unütti* [B363.2, C299.14] *
yawuq [118.1] ‘yakın’ --- *yağuş* [B295.9, C241.15] *
yamğur [150.27] ‘yağmur’ --- *yağmur* [B382.2, C317.2] *
aştî [63.11] ‘açtı’ --- *açti* [B124.10, C74.15]
tilkä [44.13] ‘dile’ --- *tilqa* [B82.10, C39.8]

alartîn [158.32] ‘onlardan’ --- *olardîn* [B400.3, C333.4] *
qîlur biz [166.7] ‘yaparız’ --- *qîlur miz* [B417.8, C349.2] *
sözlämägin [47.1] ‘söyleme’ --- *sözlämägil* [B89.14, C45.7] *
ärkin [163.32] (şüphe edatı) --- *ärki* [B412.7, C344.7] *
küç ilä [58.18] ‘zorla’ --- *küç bilä* [B114.5, C58.10]

*Krş. Çağatayca *törät-*, *öksü-*, *qopar-*, *tapîn-*, *unut-*, *yawuq*, *yamğur*;
alar, *qîlur biz*, *-gil/-gin* (buyuru kipi), *e(r)kän/e(r)kin*.

3.1 Uygur harfli Kaside’de ¹ bulunan ödünçleme kelimelerin yazılışı

twywr [186.11] < Ar. *tuyūr* ‘kuşlar’
’s’r [186.17] < F. *hazār* ‘bin’
r’v’n [186.21] < F. *rawān* ‘giden’
mwšd’r-y [186.23] < Ar. *muštari* ‘Erendiz’
myqn’ [187.10] < Ar. *mihnat* ‘sıkıntı’
lyl-’l’myn [187.16] < Ar. *li-l-’ālamīn* ‘bütün dünyalara’
mwx-cys’ [187.19] < Ar. *mu’jizāt* ‘mucizeler’
mwš-t’xyd [188.10] < Ar. *muctahid* ‘müçtehit’ *

*Krş. bugünkü Türkiye Türkçesi: *geçti* > *geşti*; *ictihat* > *iştihat* vb.

¹ Bu kaside’nin yeni metni için bkn. Sugahara (baskıda).

3.2 -ning-ki

säning-ki qudrating ‘senin kudretin’ [186.1]
barčanın-ki rahmanî ‘bütün yaratıkların rahmanı’ [186.4] vb.

munung-ki turuğlağ ‘bu kişinin meskeni’ [7.7 (Kutadgu Bilig, manzum önsözü)]

4.1 Herat nüshası ve öteki XV. yüzyılın Uygur harfli nüshaları

- (a) *Muhabbet-name, Mes’ele kitabı* ve başka manzum ve mensur metinler içeren bir nüsha (Yezd 1431)
(b) *Mi’rac-name*’yle *Tezkireyi Evliya*’dan oluşan bir nüsha (Herat 1436)
(c) *Atebetü’l-Hakayık*’ın Semerkand nüshası (Semerkand 1444)

	KB	(a)	(b)	(c)
<i>ber-</i> ‘vermek’	<i>p’r</i>	<i>pyr</i>	<i>p’r</i>	<i>pyr; p’r</i>
<i>kečä</i> ‘gece’	<i>k’c’</i>	--	<i>k’c-’</i>	<i>kyc’</i>
<i>yeti</i> ‘yedi’ (sayı)	<i>y’ty, y’t-ty</i>	<i>yyty</i>	<i>y’ty, y’dy</i>	--
<i>anbiyā</i> ‘nebiler’	<i>”mpyy-’</i>	<i>”npyy-’</i>	<i>”mpyy-’, ”npyy-’</i>	--
<i>cawāb</i> ‘cevap’	<i>cwv’p</i>	<i>c’w’p</i>	<i>cww’p</i>	<i>c’-²</i>
<i>du’ā</i> ‘dua’	<i>twx-’, tww-’</i>	<i>twq-’</i>	<i>twx-’, tww-’</i>	<i>twx-’</i>
<i>hēč</i> ‘hiç’	<i>”c</i>	<i>’yc</i>	<i>”c</i>	<i>’yc</i>
<i>kāğad</i> ‘kağıt’	<i>x’q’t, q’x’z</i>	<i>k’q’z</i>	<i>q’q’t, k’q’t</i>	--

4.2 *Kutadgu Bilig* Herat nüshası’ndaki *v* (beth) harfi

<i>tavar</i> ‘mal, eşya’	<i>t’v’r</i> [69.1] / <i>t’p’r</i> [40.32]
<i>yavlaq</i> ‘kötü’	<i>y’vl’q</i> [113.25] / <i>y’pl’q</i> [61.21] / <i>y’wl’q</i> [18.5]
<i>savčī</i> ‘peygamber’	<i>s’vcy</i> [23.19] / <i>s’w-cy</i> [107.3]
<i>ävingä</i> ‘(onun) evine’	<i>”vyn-k’</i> [154.35] / <i>”pyn-k’</i> [181.35]
<i>sävmez/s</i> ‘sevmez’	<i>s’vm’z</i> [24.7] / <i>s’wm’z</i> [68.20]
<i>alwān</i> ‘renkler’	<i>”lv’n</i> [186.17] / <i>”l-w’n</i> [186.18]
<i>dawlat</i> ‘mutluluk’	<i>t’vl’t</i> [13.19] / <i>t’wl’t</i> [7.19]
<i>murūwat</i> ‘mertlik’	<i>mwrwv’t</i> [85.8] / <i>mwrw-w’t</i> [24.17]
<i>wafā</i> ‘vefa’	<i>v’p’</i> [119.4] / <i>w’p’</i> [15.6]

4.3 *f* sesi için kullanılan *p* (pe) harfi

<i>Afrāsīyāb</i> ‘Afrasyab (kişi adı)’	<i>”pr’syy’p</i> [19.29]
<i>fārišta</i> ‘melek’	<i>p’ryšd’</i> [155.3]
<i>musāfir</i> ‘yolcu’	<i>mws’pyr</i> [57.9]
<i>šifā</i> ‘derman’	<i>šyp’</i> [47.32]

4.4

Uygur harfleri		Arap harfleri
<i>p</i>	<----	<i>fe</i>
<i>p</i>	<----	üç noktalı <i>fe</i>
<i>w/v</i>	<----	<i>vav</i>

² Elimdeki tıpkıbasımı yeterince net olmadığı halde editörün okuyuşundan *c’-* yazıldığı anlaşılır. Bkn. Arat (1951:63).

BİBLİYOGRAFYA

- Arat, Reşid Rahmeti (1947) *Kutadgu Bilig* I. Metin, Ankara.
- Arat, Reşid Rahmeti (1951) *Atebetü'l-Hakayık*, Ankara.
- Ata, Aysu (2002) *Harezmi - Altın Ordu Türkçesi*, İstanbul.
- Banguoğlu, Tahsin (1990) *Türkçenin Grameri*, 3. basılış, Ankara.
- Dankoff, Robert (1979) 'Textual problems in Kutadgu Bilig' *TUBA* 3, pp.89-99.
- Eckmann, János (1966) *Chagatay Manual*, Bloomington.
- Erdal, Marcel (1986) 'Constraints on poetic licence in the Qutadgu Bilig: the converb and aorist vowels' *TDED* XXIV-XXV, pp. 205-214.
- Gandjei, Tourkhan (1957) 'Il "Muḥabbatnāma" di Hōrazmī'
Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli, N. S. 6, pp. 131-161 + Facsimile.
- Малов, С. Е. (1951) *Памятники Древнетюркской Письменности, Тексты и Исследования*, Москва - Ленинград.
- Mansuroğlu, Mecdut (1959) 'Das Karakhanidische' in *PhTF* I, pp.87-112.
- Radloff, Wilhelm (1891/1910) *Das Kudatku Bilik des Jusuf Chass-Hadscib aus Balasagun I/II*, St. Petersburg.
- Scherberger, Max (2003) *Das Mi'rāgnāme, Die Himmel- und Höllenfahrt des Propheten Muḥammad in der osttürkischen Überlieferung*, Würzburg.
- Sertkaya, Osman F. (1975) 'Uygur harfleri ile yazılmış bazı manzum parçalar II'
İÜTDED 21, pp. 175-195 + I - XII.
- Sertkaya, Osman F. (1976) 'Uygur harfleri ile yazılmış bazı mensur parçalar I'
TM 18, pp. 245-268 + I - XII.
- Sertkaya, Osman F. (1977) *İslâmî Devrenin Uygur Harfli Eserlerine Toplu bir Bakış*, Bochum.
- Sugahara Mutsumi (2007/2008) *Tazkira-yi Awliya in the Uyghur script I/II*, Kobe.
- Sugahara Mutsumi (baskıda) 'A qaşida in the Uyghur script', in *CSEL* 15.
- Щербак, А. М. (1982) 'Поэтические произведения предшественников Нава'и (по рукописи Or. 8193, хранящейся в Британском Музее)' *ППВ* 1975, 172-184, 332-341.
- Tezcan, Semih (1981) 'Kutadgu Bilig dizini üzerine', *TTK Belleten* XLV/2, sayı 178, pp. 23-78.
- Vámbéry, Hermann (1867) 'Eine Қаşıде in Ujgurischer Schrift und Sprache, mit Text, Transkription, Uebersetzung und Noten', *ZDMG* 21, pp.638-651.
- Kudatku Bilik*. Facsimile der uigurischen Handschrift der K. K. Hofbibliothek in Wien, St. Petersburg 1890.
- Kutadgu Biliğ*, Tıpkıbasım I. Viyana Nüshası, İstanbul 1942.
- Kutadgu Bilig*, Tıpkıbasım II. Fergana Nüshası, İstanbul 1943.
- Kutadgu Bilig*, Tıpkıbasım III. Mısır Nüshası, İstanbul 1943.
- Tezkereh-i evliâ*, manuscrit ouïgour de la Bibliothèque Nationale, reproduit par l'héliogravure typographique, Paris 1890.
- The Miraculous Journey of Mahomet: Mirâj Nâmeḥ*. Introduction and Commentaries by Marie-Rose Séguy, New York 1977.